

Хмельницька міська рада
Управління культури і туризму
Хмельницька міська
централізована бібліотечна система
Центральна бібліотека

«Русалка Дністровая» – підкреслена краса української мови»

Інформаційна довідка
до 175-річчя випуску альманаху «Русалка Дністровая»

Хмельницький
2012

*«Русалка Дністрова», «Русалка Дністрова»,
Мов юна галичанка, у серці ожива.
Вона звучить дитинно і кличе в даль сторіч,
Коштовная перлина, русинська славна річ.*

Любов Забаиша

175 років тому побачила світ «Русалка Дністровая», перша книжка українською мовою на Галичині. Її видали три побратими – Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький. Вони творили у романтичну епоху, в час культурного й національного відродження України. Це були діячі нової української літератури на західноукраїнських землях, які здійснили справді рішучий і революційний переворот в ідеях та умонастроях галицьких українців, що тоді перебували під колоніальним гнітом Австрійської імперії.

Тоді галичани називали себе «русинами», бо цим хотіли підкреслити, що їхньою матір'ю є давня Русь. Звідти, ще з Київської Русі, коріння етносу, їхньої віри й державності. І цим вони мужньо протистояли твердженням

і польської шляхти, що цей край – «споконвічна Польща», і німецьких колонізаторів, що ці землі – «споконвічна Німеччина». Жила в народній пам'яті козацька доба 1569 – 1648 рр., коли Галичина не була повністю відокремлена від України і входила в одне політичне ціле з усіма українськими територіями. Формування національної самосвідомості західних українців ускладнювалося їх недержавним статусом у межах імперії Габсбургів. Більша частина українського народу тоді перебувала під ярмом Росії. Це впливало і на характер розвитку та організацію суспільно-громадського, просвітницького життя, і на стан культури, освіти, письменства і книгодрукування. У школах Галичини викладання велося переважно польською, німецькою мовами та латиною. Українські осередки освіти були поодинокі.

І ось у 1829 році після закінчення Бережанської гімназії у Львівській духовній семінарії з'являється Маркіян Шашкевич, сповнений надій, енергії й ентузіазму. У Львові Маркіянові матеріально живеться тяжко, але допитливий юнак займається самоосвітою: вивчає історію, ознайомлюється із творами українських письменників та словесністю слов'янських народів, захоплюється новими романтичними віяннями, що йшли з Європи, – ідеями відродження рідної мови, літератури, культури. Внаслідок цих студій йому відкрився, за спогадами Якова Головацького, «великий світ – Слов'янщина зі своєю поважною, величною стариною, з відмоложеними, відживаючими паростками. Все те переймала молода, повна сили і надії душа: з живим запалом молодецьким слідив, іспитував, загортав цілу Слов'янщину і заодно розпросторював свої відомості».

Шашкевич зробив висновок, що українці становлять собою окремий слов'янський народ зі своїми звичаями, обрядами, мовою та літературою.

У листопаді 1833 р. в семінарії Маркіян обговорює питання відродження мови, культури з «русинами», студентами факультету Яковом Головацьким, Іваном Вагилевичем. Так утворився гурток «Руська трійця», навколо якого об'єднуються співчуваючі, друзі, однодумці – Іван Головацький, Онуфрій Гординський, Іван Бірецький, Іван Білінський, Михайло Мінчакевич, Маркел Кульчицький, Григорій Ількевич, Антон Шашкевич, Микола Верещинський, Микола Устиянович та ін.

Маркіян Шашкевич

Того ж року М. Шашкевич інспірує гуртківців спробувати писати власні твори народною мовою і впорядковує рукописну збірку «Син Русі», яка збереглася до наших днів і в 1995 році була опублікована. За спогадами Я. Головацького, у своїх ровесників М. Шашкевич пробудив національну самосвідомість і одухотворив їх духом «руського» патріотизму, демонструючи своїми поезіями приклад і зразок творів, писаних народною мовою. «Син Русі» – поетична збірка «любителів руського слова», яку відкривають дві програмні поезії: «До

синов Русі», підписана криптонімом Онуфрія Гординського, «Слово до читателів (шанувальників) руського язика» Шашкевича:

*Дайте руки, юні друзи,
Серце к серцю най припаде,
Най щезають тяжкі туги,
Ум охота най засяде.*

*Разом, разом, хто сил має,
Гонить з Русі мраки тьмаві;
Зависть най нас не спиняє, –
Розум к світлу, друзи жваві!*

Ці твори засвідчують сильні патріотичні настрої, молодечу енергію, віру в майбутнє відродження рідного слова і Вітчизни «синів Русі», які мають своїм прикладом і самовідданою працею на ниві українського письменства пробудити народ до творення. Проте збірка «Син Русі» не готувалася до друку. Водночас Шашкевич збагнув, що він зумів посіяти на вдячний ґрунт зерна, які щедро зійдуть. І не помилився!

У 1834 році гуртківці під орудою Шашкевича упорядкували другу збірку – «Зоря», яка призначалася до друку. Назва романтична й метафорична. Свою книжку вони уподібнювали ранній зорі, що символізує національне, духовно-культурне відродження народу західноукраїнських земель. А тому за епіграф було взято слова: «Світи, зоре, на все поле, закіль місяць зійде». Порушив клопотання перед цензурою Шашкевич. Альманах відкривався портретом Богдана Хмельницького, були тут і оригінальні твори гуртківців. Хоча віденський цензор визнав «зміст рукопису в основному непоганим», проте львівський цензор Венедикт Левицький та галицький митрополит Михайло Левицький заборонили

друкувати альманах «Зоря». На думку цензорів, «Зоря» могла б поставити під сумнів відданість «місцевого греко-католицького кліру і галицько-руської нації австрійському цісарському урядові» і послужила б звинуваченням у прихильності її до Росії (навіть у Шашкевичевому псевдонімі Руслан вони вбачали німецьке слово «Russland» – Росія). Отці засудили «тенденцію, яку обрав вихованець семінарії Шашкевич», і радили молодим митцям займатися тільки теологією.

Після заборони «Зорі» гуртківці зазнали переслідувань. Восени 1835 року в кімнаті Шашкевича було здійснено ревізію (обшук). Шашкевича викликали до директора поліції, який випитував його «про бажання молодих русинів».

Та після цієї невдачі молоді патріоти не втратили ентузіазму. Вони були одержимі творенням народною мовою літератури у наддністрянському краї. Шашкевич переконував друзів: «Коли не можна друкувати руської книжки у Львові, то повеземо її до Відня, а коли й там не пустять на світ божий, то лишається іще свобідна Угорщина». У цей час Я. Головацький перебував у Пештському університеті. Він налагоджує дружні контакти із відомими діячами слов'янського відродження, зокрема з Яном Колларом, хорватом Франьом Курелацем, словаком Карлом Кузмані, але особливо – із сербським видавцем Теодором Павловичем та студентом-сербом Григорієм Петровичем. У Пешті він домовляється про видання тут української книжки. Шашкевич і гуртківці упорядковують альманах «Русалка Дністровая», шукають кошти: основну суму вніс директор головної школи в Коломиї, палкий поборник літературного відродження в Західній Україні Микола Верещинський, про якого із вдячністю згадує в передмові Шашкевич; решту – 20 дукатів – дав Маркіян Шашкевич, позичивши їх у священника І. Авдиківського (на той час це була чимала сума).

І ось 4 вересня 1836 року Головацький надсилає рукопис альманаху Г. Петровичу, а 6 жовтня угорський цензор Надь дозволяє його опублікувати. Так 1837 року у Будимі побачила світ «Русалка Дністровая», книжка, якій судилося відкрити нову епоху в національно-культурному житті Західної України. Це був фольклорно-літературний альманах, перша книжка народною мовою на теренах півдавстрійської України, написана українським алфавітом.

Надзвичайно продуманою і цілеспрямованою є композиція «Русалки Дністрової». Відкриває її епіграф «Не з сумних очей, а з пильних рук надія квітне» Яна Коллара, одного з чільних представників чеського та слов'янського національного відродження. Цей епіграф виконував декілька функцій: по-перше, він закликав українських інтелектуалів до активної праці на народній ниві, до творення української культури; по-друге, зверненням до Коллара галицькі будителі підкреслювали, що вони солідарні з ідеями слов'янського відродження та єднання і докладають зусиль, аби здійснити його і в Україні, зокрема в Галичині. Книжку відкриває передмова М.Шашкевича, яка є своєрідним маніфестом відродження української літератури в Галичині.

Йому сумно від усвідомлення занедбаності рідної культури, яка гине «в густій студеній мраці», в умовах національного поневолення українців. Тим часом сусідні слов'янські народи мають уже свою словесність, яка процвітає. Шашкевич вбачав у національному відродженні життєдайний порятунок для української нації, її право на самостійне духовне, культурне, політичне й державне життя. Автору передмови притаманним було відчуття великого перелому в духовному бутті народу, у його прямуванні до свободи, національної незалежності. Він розумів, що старий світ, «довга тьмава ніч» зникнуть, і своєю активністю, організаційною та творчою діяльністю утверджував новий світ. Поет усвідомлює «Русалку Дністровую» як вияв народного духу, нового життєбудівництва, самоствердження. Це був натхнений романтичними ідеалами і сміливими пориваннями провіденціалізм. А тому його життєва філософія була філософією свободи – свободи від закостенілих, старих і віджилих ідеалів, свободи творити нові ідеали на засадах прогресу, народності й гуманізму. Невипадково Іван Франко назвав «Русалку Дністровую» «явищем наскрізь революційним».

Шашкевич у своїх візіях і деклараціях стоїть на романтичних позиціях: він нагадує сучасникам, що «мали і ми наших півців і наших учителів», що українське письменство було живим і має свою історію, а теперішній розквіт письменства слов'янських народів дає можливість і українцям усвідомити свою самобутність як одного зі слов'янських суверенних народів. Оглядаючись на ці знову знайдені орієнтири, автор передмови закликає творити нову українську словесність. «Зволила добра доля появитися і у нас збірками народних наших пісень й іншими хорошими і ціловажними ділами» (він перелічує «Енеїду» І. Котляревського, байки Є. Гребінки, повісті Г. Квітки-Основ'яненка, поезії П. Гулака-Артемівського, збірки народних пісень М. Цертелева, М. Максимовича, «Запорожську старину» І. Срезневського, граматики О. Павловського, М. Лучкая, Й. Левицького, фольклорно-етнографічні праці Вацлава з Олеська (Лозинського). «Є то нам як заране по довгих тьмавих ночах, як радість на лиці нещасного, коли лучша надія перемчить скрізь серце його; суть то здорові, повносільні рістки, о котрих нам цілою душею дбати, ogrівати, плекати і зрощати, доки під крилом часу і добрих владнувателів хорошою і кріпкою засівають величчю».

М. Шашкевич українську культуру розглядає у єдиному просторовому полі України як цілісний етнокультурний феномен, що засвідчує розуміння ним історичної нероздільності українського народу, який перебував тоді під Австрійською та Російською імперіями. У передмові він відзначив, що учасники літературного процесу хочуть надати «теперішньому язикові істинне лице», дотримуючись фонетичного принципу письма: «Пиши – як чуєш, а читай –

як видиш». Це був сміливий демократичний крок наближення літератури до життя народу, втілення романтичної ідеї народності.

Альманах «Русалка Дністровая» складається із чотирьох розділів: «Пісні народні», «Складання», «Переводи», «Старина».

Перший розділ «Пісні народні» відкривається епіграфом з Я. Коллара «Пісні народні є найбільш певна основа освіти, живої ученості, підпора народності, щит і окраса мови». Упорядники цими словами авторитетного діяча чеського відродження підкреслювали актуальність народної пісні в духовному бутті нації. У передмові «Передговор к народним руським пісням» Іван Вагилевич окреслює просторовий континуум України – «з-поза гір Бескидських за Дон», а український народ – один із стародавніх слов'янських народів, що зберіг неоціненні «передвіцькі» (споконвічні) скарби усної словесності, обрядів, поведінки. Вагилевич дотримувався романтичної моделі історії з її утвердженням теперішнього як недосконалого, що втратило божественну першооснову, але повного прагнень до її повернення, відтворення, возз'єднання з вищим, гармонійним раєм: «Святая Русь була селом райських птиць і дивів; ясні небеса одівали її чистою опанчею, мир віддихав любов'ю. Руський нарід був великим і величаним; порозумів, обняв природу, чтив і до серця її пригортав – і був мир, і гаразд, і любов взаємна».

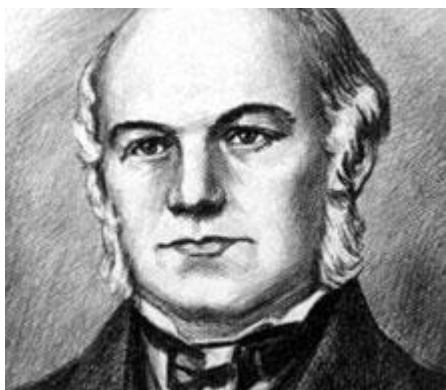
Іван Вагилевич

У цій філософській рефлексії Вагилевича «Рай», «Золотий вік» постають як нерозчленована, споконвічна у своїй основі божественна єдність людини і природи, час гармонії, кохання й поезії. Українські народні пісні, зокрема обрядові, зберігають пам'ять про той гармонійний час, що як спогад, як ритуал постійно відтворюється під час обрядів, поєднуючи «віки передхристові» і «тепер». *«Пісні обрядові лишились чесним, святим віном дідів передхристових; склад їх не теперішній, імена нечувані й незнакомі. В них зустрічаєм много згадок о богах слов'янських, о раю, райських птицях, райськiм дереві, о гаях. Самі імена – ладкання, купайла, коляда... гагiлки (гайвіки, веснівки), русалки (троїцькiї пісні), щедрiвки – свiдчать тому. Пісні тоті суть золотим послiдком щасніших времен, коли ще сама лише природа промовляла до руської душі, а він (русин) її сильно нагортав у свої нiдра...».* Романтик Вагилевич бачить Золотий вік у міфологічному часі, сприймаючи його як образ мрії, як незмінний позачасовий образ Раю, який потрібно відновити на українській землі.

Як редактор альманаху «Русалка Дністровая» Шашкевич дуже ретельно з багатющої колекції записів фольклору вибрав 50 пісень, які, на його погляд, найповніше розкривають мужню і поетичну душу його народу. Серед дібраного

репертуару переважають історично-побутові твори, центральною дійовою особою яких є козак. Зокрема було опубліковано таку знамениту пісню, як «Ой Морозе, Морозине, преславний козаче» (запис Я. Головацького). Було вперше оприлюднено і пісню «Гей, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький».

У розділі «Складання» було поміщено десять художніх творів засновників гуртка. Сім належать М. Шашкевичу: «Згадка», «Погоня», «Розпука», «Веснівка», «Туга за милою», «Сумрак вечірній», новела «Олена». Я. Головацький опублікував поезію «Два віночки», І. Вагилевич – балади «Мадей», «Жулин і Калина». Саме ці твори заклали основи нової української літератури в Західній Україні, їм судилося започаткувати естетичну стратегію в розвитку письменства з орієнтацією на народ як на носія духовності. Це були самобутні твори, пройняті романтичними ідеалами, народністю та гуманізмом. За словами І. Франка, це був своєрідний протест – «вести в літературну бесіду і пісні того народу, котрий між освіченими панами вважається худобою, а не чоловіком», протест проти церковної традиції, яка нав'язувала письменникам сам предмет літератури, диктувала, яких тем та образів можна торкатися, а яких – ні, «згори назначувала спосіб і дух їх оброблення», саму мову, засуджуючи «все писане не по-церковному і не церковним правописом». Була новою і тематика цих творів, незвична для попередників «Руської трійці». Ліричні захоплення, поривання душі до вищого ідеалу і дії, подвигу, життя серця, громадянський пафос, плідне воскресіння народних, міфологічних та історичних сюжетів і мотивів, протест проти «національного й соціального гніту народу» (Франко), нові жанрові форми – все це принесли з собою оригінальні твори Шашкевича, Вагилевича і Головацького, закладаючи основи самобутньої, нової української літератури.

Яків Головацький

Надзвичайно важливим у цьому аспекті був розділ «Переводи» – переклади М. Шашкевичем та Я. Головацьким сербських народних пісень. Шашкевич подав і уривки свого перекладу «Короледвірського рукопису» із чеської мови. Переклади виконували кілька завдань. По-перше, вони знайомили українського читача із сербським фольклором і знаменитим романтичним твором (як згодом з'ясувалося – підrobкою, містифікацією під пам'ятку давнього чеського письменства) Вацлава Ганки, відомого поета і діяча слов'янського культурного відродження, що своїм «рукописом» доводив споконвічність чеських земель і відкидав зазіхання на них німецьких колонізаторів, які твердили, нібито Чехія була «давніми землями тевтонських племен». Шашкевич розумів актуальність для Галичини «Короледвірського рукопису». По-друге, сам переклад творів із чужих мов народною мовою мав переконати широкі кола читачів про

життєспроможність «руської» мови для вислову й вираження найрізноманітніших сфер духовного буття народу. Українська мова, отже, є рівноправною у колі сербської, чеської та інших слов'янських мов. Молоді митці започаткували не просто нову стилістику, а працю художньої думки, її непростий рух, розширюючи жанрово-стильові можливості літератури, застосовуючи суб'єктно-ліричну рефлексію, психологізм, метафорику і двопланову модель образу, гострі конфлікти й антитезу, що відповідало їхній картині світу.

Розділ «Старина» також відповідав романтичним поглядам М. Шашкевича та його побратимів, які минуле, історію України трактували як вік героїзму й волелюбності, як неоціненне джерело для наслідування сучасниками. Водночас цей розділ мав показати читачам, якою глибоко древньою, «передвіцькою» (М. Шашкевич) є історія їхньої країни, відкривши її праслов'янську давнину як своєрідний Золотий вік, цілісний і гармонійний світ. У передмові Шашкевич подає свою романтичну концепцію історії українців та її джерел. На його погляд, «старина» – живе джерело для пізнання душі народу, його історичного поступу в майбутнє. Історія осягається ним як процес, що тече від сьогодні в минуле, примушуючи стрепенутись душі українців то «дзвенячою» народною піснею, що «різним способом в наші часи загомонює, різним настроєм озивається з передвіка до нас», то старовинними рукописами, книгами, що «придержались донині – переховались по церквах, по монастирських книжницях (бібліотеках)», у приватних зібраннях. Шашкевич закликає зберігати і збирати ці історичні пам'ятки, бо для нього «старина» – то «великий образ», «дзеркало, як вода чисте, в котрім незмушенне являється лице століть».

У передмові до цього розділу Шашкевич, закликаючи сучасників («там тобі, внуче, глянути...») вдивлятися в обличчя століть, порушує декілька проблем. Зокрема він викладає програму праці інтелігенції на ниві розбудови національної культури та її відродження. На його думку, вивчення «старини», історії, фольклору, етнографії, рідної мови сприятиме національному відродженню і патріотичному вихованню молоді: «Чужина нас займає, а чому ж би нашина не прилягла до серця, не промовила до душ наших сильним словом?!». «Нашина», тобто культура українського народу, – це наша слава і велич, нев'януча давньоминула краса, що бентежить душу, серце й сьогодні, сприяє пробудженню у сучасників національної самосвідомості. Реконструкція історії з окремих уривків, образів, обрядів, пісень, рукописів – це благородна і копітка праця, але надзвичайно актуальна. У розділі «Старина» М. Шашкевич оприлюднив рецензію на збірник «Руское весіле» (1835) Й. Лозинського.

Ця рецензія мала принципове значення. М. Шашкевич підтримав Й. Лозинського як збирача фольклорних творів і видавця збірки «Руское весіле». Він назвав «великою і схвальною» думку збирати весільні пісні, «привести їх в лад і приложити к ним опис обрядів весільних народу руського». Але

цю збірку фольклорист видав латинкою (абecedлом), що викликало протест із боку Шашкевича як спроба полонізаторських зусиль, намагання проурядових австрійських кіл культурно й політично розчленувати український народ, духовно знищити галицьких українців. «Найбільшою обманною, ба неспрощеним гріхом в сем ділі є, що писатель, відвергши азбуку питомо руську, прийняв букви ляцкії, котрі ціло не пристають к нашому языкові». У цій акції рецензент побачив серйозний чинник асиміляторських потуг поневолювачів його народу, серйозні зазіхання на історичні права українського народу і самобутній розвиток його культури. Окрім політичного аспекту, рецензія Шашкевича цінна і з фахово-наукового погляду, адже в ній було зроблено декілька суттєвих зауважень та пропозицій. Ці зауваження свідчать про широку народознавчо-дослідницьку концепцію Шашкевича, його погляди на збирання та публікацію фольклорних творів як важливого явища української культури.

Львівські високопосадовці в особі Венедикта Левицького жорстоко розправилися з цією цінною книжкою, заборонивши її. Встигли розійтися тільки двісті примірників, 800 пролежали у підвалі до революції 1848 року, яка скасувала цю заборону. У 1837 році заступник директора Львівської поліції, батько відомого згодом австрійського письменника Леопольда Захера-Мазоха, казав Шашкевичу: «Як ви посміли воскресити народ, якого вже давно не існує?». У відповідь Маркіян Шашкевич прочитав свій вірш: «Руська мати нас родила, / Руська мати нас повила, / Руська мати нас любила: / Чому ж мова ей не мила? / Чом ся нев встидати маєм? / Чом чужую любляєм?..».

Отже, альманах «Русалка Дністровая» став, за словами академіка Олександра Білецького, «документом великого суспільного й історико-літературного значення», був першою сміливою заявкою західних українців «про своє існування, про свою національну гідність. Ця скромна книжка – подвиг, про який не забуває український народ». Роль альманаху «Русалка Дністровая», виданого живою народною мовою, аналогічна тій, яку у Східній Україні відіграла поема І. Котляревського «Енеїда», але його значення не обмежується локальними західноукраїнськими рамками, бо альманах став явищем загальноукраїнським. Закликаючи до літературного відродження, діячі «Руської трійці» водночас проголосили єдність українського народу, розчленованого й колонізованого сусідніми державами, неподільність його духовності та культури, яку творить цей народ. Вони були творцями вічних духовних цінностей – гуманізму, свободи і дружби. Світло «Русалки Дністрової» і сьогодні опромінює нас своєю глибокою духовністю.

Музей Русалки Дністрової – музей у Львові, присвячений книжці «Русалка Дністровая», першому західноукраїнському альманаху. Адміністративно – філія Львівської галереї мистецтв.

Табличка музею

Музей Русалки Дністрової

Експозиція музею розміщена у дзвіниці Свято-Духівської церкви – семінарської церкви при Греко-католицькій духовній семінарії, в якій навчалися творці «Русалки Дністрової»: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький. Свято-Духівська церква була зруйнована 15 вересня 1939 року. Тоді авіабомба з німецького літака, що атакував будівлю Головної пошти,

поцілила у Богословську академію. Були зруйновані будівлі церкви, бібліотеки, де загинув семінарист. Залишилася лише дзвіниця з бароковим завершенням, яка є пам'яткою архітектури національного значення. З 1943 року і з 1990-х років існують проекти відбудови храму. В 1957 р. відбулося урочисте відкриття музею «Русалки Дністрової». Експозиція розповідає про тяжке соціально-політичне та культурне становище українців Галичини у складі австрійської держави на початку 19 ст., зокрема про заборону української мови в навчальних закладах і державних установах.

У музеї представлені документи, які розповідають про укладання збірки «Русалка Дністрова», умови видання, тираж та його долю. Особливий інтерес становлять рідкісні видання альманаху: 1837 р. – у Будимі, 1910 р. – у Тернополі, 1987 р. – у Києві, а також «Родовідне дерево» Маркіяна Шашкевича.

Експозиція музею розповідає як про історію створення і подальшу долю альманаху, так і про соціально-політичні умови, в яких видавалася книжка. Також вона про історію «Руської трійці» і особисто її членів. Поруч з музеєм споруджений пам'ятник Маркіяну Шашкевичу.

Рекомендована література:

1. Грабовецький В. Нариси історії Галича: з найдавніших часів до початку ХХ ст./ В.Грабовецький. – Івано-Франківськ : «Галич», 1997. – 240с.
2. Дзюба І. М. З криниці літ. Твори у 3 т.Т.3. Літературні портрети / І.М.Дзюба. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 896 с.
3. Жулинський М.Г. Слово і доля : навч. посібн./ М.Г.Жулинський. – К.: «Видавництво А.С.К.», 2006. – 640с.
4. Історія української літературно-критичної думки першої половини ХІХ століття : підруч. / [за ред. О. А. Галича]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 392с.
5. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р.Т.Гром'яка, Ю.І.Коваліна, В.І.Темерка]. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 752с.
6. Новий довідник: українська мова та література / ред. : Н. Крупчан, Т.Корольова. – К. : ТОВ «КАЗКА», 2005. – 864с.
7. Салига Т. «...Живий мотор, що прилучив Галичину до всеукраїнського руху...» / Т. Салига // Дивослово. – 2011. – №11. – С. 57-59.
8. Українська дитяча література. Хрестоматія: у 2 ч. : навч. посібн. / упоряд.: І.А.Луценко, А.М.Подолінний, Б.Й.Чайковський. – К. : Вища школа, 1992. – ч. 1. – 382с.
9. Чижевський Д. І. Історія української літератури / Д. І. Чижевський. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 568с.
10. Шпак В. Будитель Галиччини / В. Шпак // Голос України. – 2011. – 5 листопада. – №206. – С.19
11. Януш Я. В. Українська література ХІХ століття : навч.-метод. посібн. для абітурієнтів/ Януш Я.В., Ладигіна О.І., Подгурська Т.А. – К. : КНЕУ, 2002. – 134 с.
12. Ткачук М. Світло «Русалки Дністрової» [Електронний ресурс] / М.Ткачук. Дзеркало тижня. – 2007. – 6 жовтня. – №37. – Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/svitlo_rusalki_dnistrovoyi-51474.html. – Назва з екрану.

Підготувала:
зав. методично-бібліографічного відділу ЦБ
Світлана Сінькова
E-mail: kmCBS.c@gmail.com
<http://www.cbs.km.ua/>